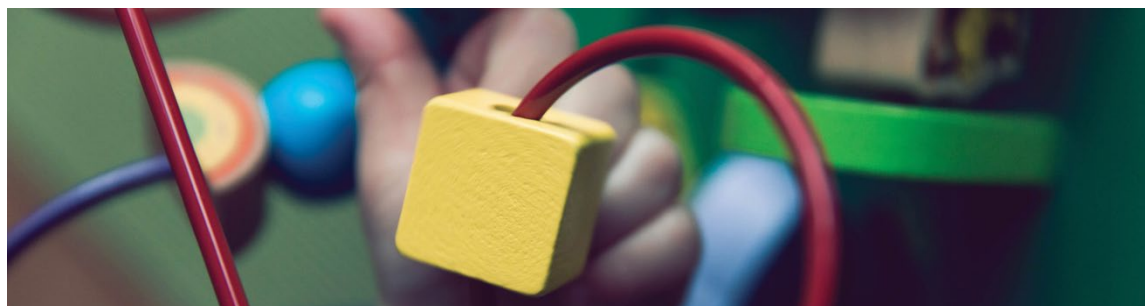

סיכום מפגש שיח מומחים כלים למעקב אחר התפתחות הילד במסגרות לגיל הרך

ח' בתמוז תשפ"ד | 14 ביולי 2024

מפגש המומחים התקיים בזום בעקבות מפגש ביד הנדיב בחודש יוני. המפגש הוא חלק מתהליך למידה בהובלת האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים¹, ונערך לבקשת קרן יד הנדיב.

המפגש עסק בכלים להערכת ההתפתחות בגיל הרך, בהתאמתם ובנחיצותם לשימוש במסגרות משפחתיות ובקשר בין איכות המסגרת לבין התפתחות הילדים. במפגש השתתפו מומחיות ומומחים לגיל הרך ממסגרות שונות: האקדמיה, משרד הבריאות, משרד החינוך, רשויות מקומיות, ארגוני חברה אזרחית וחברות פרטיות.

סדר היום המלא של המפגש ורשימת המשתתפים מופיעים בנספחים.

מושב ראשון | הרצאת פתיחה הקשר בין איכות המסגרות לגיל הרך לבין התפתחות הילד

פרופ' אסתר עדי יפה

לאיכות החינוך בגיל הרך שני היבטים מרכזיים: איכות מבנית – שעניינה סטנדרטים באשר למשתנים כגון גודל הקבוצה, יחס בין מספר המבוגרים ומספר הילדים, מבנה ארגוני, הכשרה והדרכה ועוד; איכות תהליכית – שעניינה האינטראקציות בין הילדים, בין הצוות לילדים ובין הצוות להורים. במחקר ה־OECD לא נמצאה עדות ברורה לקשר בין היבטים מבניים ואיכות התפתחות הילד (מלבד המשתנה המבני של השתתפות המטפלת בפיתוח מקצועי ובהדרכה בעבודה). למרות זאת הפיקוח בישראל מתמקד על פי רוב באיכות המבנית של המסגרת

¹ תהליך הלמידה החל במסגרת "היוזמה לידע ולמחקר בחינוך". "היוזמה" סייעה את פעילותה בחודש נובמבר, 2023 ופועלת כיום במתכונת חדשה באגף לייעוץ וקשרי ממשל באקדמיה הלאומית למדעים.

בשל ההנחה שאיכות מבנית מאפשרת איכות תהליכית (למשל גודל הקבוצה משפיע על איכות האינטראקציה בין הצוות לילדים).

האיכות התהליכית, ובייחוד איכות האינטראקציה, היא המשתנה החשוב ביותר בהתפתחות הילד. מחקרי מטה־אנליזה לילדים מגיל לידה עד חמש שנים מצביעים על כך שאינטראקציות חיוביות בין צוות המטפלים לילדים קשורות ישירות להתפתחות יכולות אקדמיות כגון שפה ואוריינות. ילדים שנמצאים במסגרת שבה הצוות מקיים אינטראקציה חיובית, מתפתחים טוב יותר בתחום הלמידה והאוריינות. לעומת זאת אינטראקציות שליליות בין הצוות לילדים – יותר מאינטראקציות בין הילדים לבין עצמם – קשורות בהתפתחות יכולות חברתיות־רגשיות נמוכות יותר של הילדים. אומנם איכות מבנית (כמו גודל קבוצה, יחס בין מספר המטפלים למספר הילדים, שותפות המשפחה) לא נמצאה קשורה ישירות לאיכות תהליכית, אבל כאמור היא מאפשרת אותה. יש לציין כי אף שהמסגרת החינוכית משפיעה על התפתחות הילד, השפעתה קטנה מזו של הסביבה הביתית, התרבות, המצב הסוציו־אקונומי והגנטיקה, בעיקר בתחום השפתי. עם זאת נמצא שילדים ששוהים במעונות יום איכותיים מתפתחים בהיבט השפתי טוב מילדים שאינם שוהים במעון או שוהים במעון איכותי פחות.

ראוי לציין שרווחת המטפלות משפיעה גם היא על איכות הטיפול והחינוך. במבחני TALIS נמצא כי שביעות הרצון של מטפלות בישראל נמוכה משביעות רצון של מטפלות במדינות באירופה.

מטרות ההערכה בגילים השונים: הערכת התפתחות במסגרות חינוכיות בגילים צעירים נחוצה כדי לאתר קשיים מוקדמים, ולהעניק תמיכה מתאימה. בהקשר זה נדרשת הבחנה בין מסגרות חינוכיות לילדים בגיל לידה עד שנתיים ובין ילדים בגיל שלוש עד שש. המסגרות השונות מציעות דגשים שונים בלמידה ובהתפתחות – התנסויות פרטניות בגיל הצעיר ואוריינות ולמידה מובנית בגיל מאוחר יותר.

עד גיל שנה הילד צריך להרגיש שהוא במוקד הטיפול, ומקבל מענה מלא לצרכיו האישיים (טיפול יחידני של האכלה והחתלה, שינה וכדומה). גם בגיל שנתיים־שלוש יש חשיבות למערכת היחסים בין הילד למטפלת. זהו השלב שבו מתבססת ההתקשרות למטפלות (attachment). בגילים אלה אין מטרות לימודיות מוצהרות של משרד החינוך בתחום השפה ובחשבון, אך יש ציפייה להתפתחות של הידע על פי אבני הדרך ההתפתחותיות המקובלות בעולם בתחום הסנסו־מוטורי, המוטורי והשפתי.

המצב במדינות אחרות: בדנמרק חלה החל משנת 2010 החובה להעריך את התפתחות השפה בגיל שלוש בקרב כלל הילדים (בין שהם שוהים במעונות ובין שלא). את ההערכה במעונות מבצעות קלינאיות תקשורת. הרשות המקומית מחויבת לתת מענה ולהציע תמיכה לילדים בעקבות ממצאי ההערכה. באנגליה יש לדווח על המידה שבה הילדים עומדים באבני הדרך ההתפתחותיות. את ההערכה מבצעת קלינאית או גננת, והדיווח מובא לידיעת ההורים. בהולנד יש הדרכה אישית למטפלות (150 שעות הדרכה למסגרת של 20 ילדים!). ההדרכות ממוקדות בצרכים של הילדים כפי שעלו באבחונים.

ההמלצה של פרופ' עדי יפה היא להעריך בגילים הצעירים את התחום הסנסו־מוטורי, ולקראת גיל 3 להעריך גם את תחום השפה. כמו כן יש לבדוק קשיים רגשיים ויכולות חברתיות ראשוניות. לשיטתה, את ההערכה צריכות לבצע קלינאיות תקשורת. נדרש יישום של מודל המשלב הערכה התפתחותית בהדרכה שניתנת במסגרת החינוכית. ההדרכה של המטפלות צריכה להיות מותאמת לאבחונים ולהערכות שבוצעו בגן. יש חשיבות רבה גם לשיתוף הורים ולמעורבות הרשות המקומית.

בדיון המשותף ציינה אסתר שהאתגר הנוגע למסגרות הלא מפקחות הוא לשנות את האופן שבו נתפסת המסגרת – לא עוד שירות שמרטפות, אלא מסגרת שנועדה לתרום להתפתחות הילד. לשם כך נדרש שיפור ניכר בהכשרה של המטפלות, בין היתר יש להקנות להן ידע פדגוגי בהתפתחות הילד וללמד אותן כיצד לבצע תצפית על הילדים. ההתבוננות היא תנאי הכרחי להיכרות מעמיקה עם כל ילד וילד. באשר למדיניות, לדעתה של פרופ' עדי יפה יש

להתחשב בדיונים העוסקים במדיניות במקומם של כל הארגונים המעורבים. השיח על מדיניות צריך להתחיל, לדבריה, בשיח איכותי, ולא להתמקד בשיח כמותי, כפי שנעשה כיום.

מושב שני | כלים קיימים להערכת התפתחות הילד

THIS – סולם התפתחותי ישראלי, ד"ר יאיר צדקה

את הסולם פיתח ד"ר יאיר צדקה מהמכון להתפתחות הילד באר שבע ואוניברסיטת בן-גוריון. הסולם משמש את מסגרות טיפת חלב של משרד הבריאות לליווי ילדים ולתיעוד מחקרי, והוא סולם ייחודי בעולם.

מאפיינים עיקריים

THIS אינו כלי אבחון, אלא כלי לניטור התפתחות המתמקד בארבעה תחומי התפתחות: מוטוריקה עדינה, מוטוריקה גסה, שפה וחברה. הוא מבוסס על נתונים שנאספו מכ-800 אלף ילדים וכ-5 מיליון בדיקות התפתחות. הכלי הותאם לעבודה עם ילדים בגיל הרך, וכולל חומרים וסרטונים תומכים המקילים את השימוש בו.

שימושים

הסולם משמש לניטור התפתחות הילד על רצף אבני דרך התפתחותיות, ולבניית התערבות מותאמת ומעקב אחריה. הוא מיועד לשימושם של צוותי חינוך ובריאות במסגרות לגיל הרך, ומאפשר לקבל תמונה מקיפה באשר להתפתחות הילד.

יתרונות

סולם THIS מתוקף בישראל ומעוצב באופן נגיש למטפלות ולהורים. הוא כולל ספרון הדרכה, מאגר של חומרים תומכים וסרטוני הדרכה, ומשלב מחקר, פיתוח וחדשנות. יתרונות אלו הופכים אותו לכלי יעיל ונוח לשימוש במגוון מסגרות.

התאמות ופיתוח עתידי

כחלק מהפיתוח המתמשך מתקיימת בשדרות, בשיתוף ברנקו וייס, תוכנית לליווי אינטנסיבי של מסגרות. יש צורך בהתאמות נוספות למעונות לילדים מגיל לידה עד שלוש, ומתוכנן מיזם תלת-שנתי עם ברנקו וייס ואוניברסיטת בן-גוריון להמשך פיתוח והתאמה של הכלי.

לסיכום, THIS הוא הכלי הנפוץ בישראל לניטור התפתחות ילדים, ונמצא בתהליך מתמיד של התאמות טכנולוגיות ושפתיות למגוון משתמשים. הוא נדבר חשוב במערך הטיפול והמעקב אחר התפתחות ילדים במדינה.

מבטון – כלי תצפית לפעוטות, יעל בינשטוק

את מבטון, כלי תצפית המיועד לפעוטות מגיל לידה עד שלוש, פיתחה יעל בינשטוק, מדריכת מעגן במשרד החינוך, בשנות ה-90 על בסיס הכלי "מבטים" (מסתכלים על ילדים בסביבה טבעית).

מאפיינים עיקריים

מבטון משמש במסגרות רבות המשתתפות בתוכנית מעגן. בשנת 2021 הושק היישום הדיגיטלי "עוגן", המאפשר תצפית הן על כלל הגן הן על ילדים מסוימים בו. הכלי מודד התפתחות פיזית, מנטלית, חברתית ורגשית, וכן היבטים הנוגעים לסביבה המשפחתית והחברתית של הילד.

שימושים

הכלי משמש לעריכת תצפית מעמיקה בשיתוף המטפלת־מחנכת, בעיקר על פעוטות שניכר בהם קושי. הוא מסייע ביצירת שפה משותפת בין כל הגורמים התומכים בילד, בזיהוי קשיים וגורמי סיכון ובבניית תוכניות עבודה המותאמות אישית לילדים.

משתמשים

הכלי משמש את צוות מעגן, הכולל אנשי מקצוע בתחום התפתחות הילד, ובהם פיזיותרפיסטים, מרפאות בעיסוק, קלינאיות תקשורת, יועצות, עובדות סוציאליות ופסיכולוגיות. משתמשות בו גם מחנכות ומטפלות במעונות, לאחר הכשרה והדרכה, וכן מנהלות מעון במסגרות גדולות.

תהליך עבודה

העבודה עם מבטון מתבססת על מודל ספירלי הכולל איסוף נתונים, פרשנות וניתוח, דיווח, התערבות ובדיקת ההתערבות. נעשה שימוש בסולמות התפתחות סטנדרטיים להשוואת תפקודי הילדים לאורך זמן. הסולמות מייצגים תדירות מופעים ולא מדידה בינארית (קיים/לא קיים).

בסיס תאורטי

הכלי מבוסס על הגישה האקולוגית־התפתחותית של ברונפנברנר, המדגישה את חשיבות הסביבה ההתפתחותית הטבעית של הילד. לפי גישה זו, לסביבה שבה הילד גדל יש השפעה מכרעת על התפתחותו הקוגניטיבית, החברתית והרגשית.

היבטים אתיים

הכניסה למסגרות נעשית דרך הרשות המקומית. יש אתגרים הנוגעים להעברת מידע ופרטיות, ונערך דיון מתמיד באשר לאופן הצגת הנתונים והקשיים לרשויות.

יתרונות

מבטון מאפשר לקבל תמונה רחבה של תפקוד הילד במעון, ואינו נוגע רק לקושי ספציפי. הוא מדגיש את חשיבות השיתופיות בין המשפחה לבין המסגרת החינוכית, ומאפשר מעקב שיטתי ומעמיק אחר התפתחות הילד לאורך זמן.

יש לציין כי הכלי טרם תוקף מחקרית, אך הוא משמש בפועל במסגרות רבות ומספק כלי עבודה חשוב לצוותים החינוכיים והטיפוליים בגיל הרך.

מערכת דיגיטלית לוקס (LOOX), דור נובק שקד, יאיר בן ציון

מערכת לוקס היא כלי דיגיטלי חדשני שפותח בזיקה לסולם ההתפתחות הישראלי (THIS). היא ספק מורשה של משרד החינוך העובד עם צוות מעגן. את הכלי פיתחו דור נובק שקד, גננת לשעבר במשרד החינוך, ויאיר בן ציון, לאחר שזיהו צורך במיפוי מלא של ילדי הגן שיסייע לעבודת הגננת.

מטרה ושימושים

המטרה העיקרית של המערכת היא איתור מוקדם של קשיים וחוזקות לטיפול מהיר ומיידי, כדי להשפיע על עתיד הילד. הכלי מיועד לצוותים חינוכיים המכירים את הילד מקרוב, ובשילוב הדרכה והנחיה נכונה יכול לסייע בקידום הילדים. כיום המערכת בשימוש עבור 7,000 ילדים ב־300 גנים בארבע רשויות מקומיות.

מאפיינים

מערכת לוקס היא כלי דיגיטלי המותאם לנייד ולטאבלטים. זהו כלי קל, נגיש ופשוט לשימוש יום-יומי של המטפלות. המערכת זמינה בעברית ובאנגלית, ומצויה בתהליך של פיתוח לשפה הערבית. היא פותחה בהתאמה למאפיינים של מסגרות המטפלות בילדים מגיל לידה עד שש, ומתמקדת במעקב אחר התפתחות קוגניטיבית, רגשית, חברתית, הבנה של שפה ושימוש בה, מוטוריקה עדינה וגסה – כולם בהתאמה לסולם המדידה הישראלי (THIS). קטגוריות ההתפתחות מוצגות ברצף: גיל לידה עד שנה, גיל שנה עד שנתיים, גיל שנתיים עד שלוש.

כלים ותכונות

הכלים במערכת כוללים שאלוני מיפוי, אבני דרך בהתפתחות של כל היבט, מקום לדירוג ולהוספת הערות אישיות, סרטוני הדרכה ושאלוני עומק. המערכת מוצגת באמצעות דמויות מאוירות, לכל ילד משויכת דמות מאוירת. הכלי מספק מידע על כל אחת מאבני הדרך בהתפתחות, מציין איפה הילד אמור להיות בשלב שבו הוא נמצא ובגילו, ומאפשר לעורכת התצפית למיין את יכולת הביצוע של הילד ולהוסיף הערות אישיות. שאלוני עומק מלווים את הכלי לאחר זיהוי קושי בתחום מסוים, בניסיון להבין את מקור הקושי.

ניתוח נתונים ודיווח

מסך הנתונים מאפשר זיהוי פערים של ילד או קבוצת ילדים במדדים השונים. המטפלת מקבלת תמונת מצב אישית של כל ילד במדדים השונים ושל המעון באשר לכל מדד. איסוף הנתונים במהלך השנה מאפשר לראות גם התקדמות במדדים. המידע שנאסף מוצג בלוח בקרה (Dashboard) למנהלים. דוח מסודר מועבר באופן אונימי למחלקת החינוך, ומסייע בבניית תוכניות התערבות המותאמות לצורכי הילדים במסגרת. כמו כן המערכת מספקת תמונת מצב ברמה היישובית על פי פילוחים שונים (גיל, שכונה, סוג המסגרת, זרם חינוכי).

יתרונות ושימושים נוספים

המידע נאסף במשך שנים ומסייע למנהלות החינוך לגייס משאבים להפעלת תוכניות התערבות מבוססות מיפויים ונתונים. ההדרכות שמציעה המערכת פשוטות מאוד, והגננות מדווחות שהן בעלות ערך רב עבורן. הכלי יכול להתאים לשימוש גם במסגרות משפחתיות המלוות בהדרכה ובליוי מקצועי של הצוות.

לסיכום, מערכת לוקס משקפת את המעבר לעידן של חינוך מבוסס נתונים, ומציעה כלים מתקדמים למעקב אחר התפתחות ילדים ולניהול חינוכי מתקדם. עם זאת היא מציבה אתגרים בכל הנוגע להכשרה, לתמיכה טכנית ולאיכות הנתונים הנאספים.

חברת מולטי פור אול - פרופ' שרון ערמון לוטם, ד"ר הדר אבוטבול עוז

את חברת מולטי פור אול הקים צוות מאוניברסיטת בר-אילן – פרופ' שרון ערמון-לוטם וד"ר הדר אבוטבול-עוז, קלינאיות תקשורת בעלות ניסיון בעבודה בגנים ובמחקר אקדמי בתחום התפתחות שפה ולקויות שפה. על בסיס ידע זה הן פיתחו יישומים טכנולוגיים למעקב אחר התפתחות הילד מגיל שלוש עד שש.

בסיס מחקרי

המערכת מבוססת על מחקר שהובילה שרון ערמון-לוטם במשך שנים והתבסס על אלפי נבדקים בארץ. הצורך במחקר נבע מההבנה שפערים בהתקדמות שפתית ואוריינית בגיל הגן הם גורם מרכזי המביא לפגיעה בהצלחה אקדמית ובמוביליות חברתית.

מאפייני הכלי

הכלי מאפשר איסוף מידע ישיר על התפתחות הילדים דרך משחק ממוחשב (סרטון אנימציה) הבודק עשר יכולות שפה בעשר דקות. הילדים משתתפים במשחק חווייתי, נתמך בינה מלאכותית ורב-לשוני (עברית, אנגלית). מטרת

הכלי לסייע בהערכת שפה של פעוטות במסגרות, ובהתמודדות עם אתגרים כמו סדירות הגנים, כוח האדם בהם ופערים בין הילדים. הכלי נועד לזיהוי מהיר ופשוט של "נורות אדומות" ממוקדות הנדלקות בעקבות השתתפות הילדים במשחק ומענה על הוראות שניתנות להם, ובנוי מסולם של ארבע רמות תפקוד ("רמזור"). סולם המדידה הוא נורמטיבי – הביצועים נמדדים ביחס לבני גילם.

שימוש ויישום

מולטי פועלת בגני עירייה ושואפת לסייע בקשיים הנוגעים למשאבים מוגבלים, לניהול שוטף של אבחונים לזיהוי פערי שפה, ולמצבי משבר לאומיים הפוגעים בלמידה הסדירה. הכלי בשימוש במעונות ומפעיל אותו צוות פרה־רפואי מקצועי (קלינאיות תקשורת, פסיכולוגית התפתחות, מרפאות בעיסוק), הנכנס למעונות לביצוע המיפוי ולהדרכת הגננות. נעשה שימוש בכלי פעמיים בשנה עבור כל ילד, ולכל ילד נבנית תוכנית התערבות מותאמת אישית.

הצגת מידע

המידע מוצג לצוות הגן וכולל מיפוי של יכולות ותפקודים של הילד כפרט ושל הגן ככלל, ומאפשר זיהוי קבוצות בעלות מאפיינים משותפים. המערכת ממפה קבוצות עבודה לקידום תחומים נדרשים.

ליווי והדרכה

התוכנית מלווה בהדרכות צמודות ונרחבות לצוות הגנים בכל אחד מתחומי השפה (ליווי של חצי שנה לגן). כמו כן מוצעות סדנאות להורים ולסייעות. התוכנית מלווה גם במחקר הערכה המשתמש בנתונים הנאספים על הילדים. התוכנית משלבת חומרי עזר לגננות לעבודה עם הכלי ולהעמקת הידע שלהן בתחום השפה.

מחקרי הערכה ותוצאותיהם

בירוחם עבדו עם מולטי במהלך שנת הלימודים. בפילוח נתוני הגנים ניכר בשתי מדידות שיפור במדדים של הילדים בטווח של 18% עד 38% ביחס לבני גילם. במחקר הערכה בירוחם דיווחו הגננות על שכלול איכות האינטראקציות שלהן עם הילדים, על העלאת רמת השיח, על שיפור תהליך העבודה בגן, ועל עבודה ממוקדת יותר בפערים של ילדים בעקבות המיפויים.

תוכניות עתידיות

כלי זה נמצא בשימוש בגני ילדים מגיל שלוש, ומיועד בהמשך לפיתוח ולהתאמות לבני שנתיים עד שלוש.

סיכום הדין בנושאים שהוצגו במושב השני

תפקיד ההורים והבית בהתפתחות הילד

ד"ר הדס גרונר הדגישה את חשיבות ההורים והבית ואת היותם גורם מכריע בהתפתחות הילד, וציינה את הצורך בתמיכה ובקידום ההורים. היא הזכירה גם את חשיבות גורמי האיתור והטיפול בקהילה, אך ציינה כי אלה אינם זמינים לאוכלוסיות רבות בארץ. ד"ר הדר אבוטבול עוז הוסיפה כי חברת מולטי עורכת סדנאות להורים, תוך התאמת התכנים לקבוצות שונות. פרופ' אסתר עדי יפה הדגישה את הצורך בהדרכה להורים במסגרת כוללת הרואה את צורכי הבית והילד, בייחוד באזורים המועדים לפערים.

רווחת המטפלת ותפקידה

פרופ' אסתר עדי יפה הדגישה כי רווחת המטפלת היא הבסיס, וחשוב לתמוך בה לצד מציאת פתרונות עבור הילד. יעל בינשטוק ציינה כי בתוכנית מעגן העבודה היא בעיקר עם המטפלת, וכי העבודה עם ההורים מוטמעת בתוך ההדרכה. היא הדגישה את הצורך להקל על ההורים, המתקשים להשתתף בקורסים ובימי עיון המוצעים להם.

איתור ומיפוי ילדים

ד"ר ענת בר העלתה שאלות באשר ליכולת ולצורך של גננות לערוך מיפויים לגן שלם, מבחינה ערכית ופרקטית. ד"ר הדר אבוטבול עוז הסבירה כי במולטי המדריכות והמלוות מבצעות את המיפויים, והן שמספקות לגננת את המיפוי, את תוכנית ההתערבות ואת ההדרכה הנדרשת. ד"ר ענת בר הציגה תוצאות חייביות מתוכנית ההתערבות "סולם של מילים" לבני שנה וחצי עד שלוש, המדגישות את החשיבות באיתור ילדים "מתחת לרדאר".

אתגרים בהתערבות בגילים שונים

פרופ' אסתר עדי יפה ציינה כי מגיל לידה עד שלוש קשה יותר להצליח בהתערבות בהשוואה לגילים מאוחרים יותר. עם זאת ד"ר ענת בר הציגה תוצאות מעודדות מתוכנית התערבות בגילים צעירים.

אחריות לאיתור ולשימוש בכלים

פרופ' אסתר עדי יפה העלתה שאלה באשר לתפקידן של אחיות טיפת החלב באיתור ובזיהוי. שאלה נוספת שהעלתה היא מי צריך להיות אחראי לאיתור הילדים. זו שאלה מהותית הנוגעת לחלוקת האחריות בין גורמי הבריאות והחינוך. הייתה הסכמה כי הגורם המוביל את השימוש בכלי צריך להיות בעל הכשרה ורקע מקצועי בהתפתחות הילד. אנשי מקצוע רלוונטיים בקהילת הילד הם: אחיות התפתחות הילד, פיזיותרפיסטים, קלינאיות תקשורת, יועצות, פסיכולוגים ועובדות סוציאליות.

היבטים אתיים

לפני השימוש בכלים במסגרות יש לקבל אישור לערוך את התצפיות, ולהבין מהם הסטנדרטים האתיים במסגרת החינוכית. הייתה הסכמה כי יש לשוחח על נושאים אלה עם המטפלות ועם המשפחות. כמו כן חשוב שיהיו הסכמה ושקיפות בנוגע לאיסוף הנתונים ולהצגתם בצורה אחראית בפני גורמים רלוונטיים, כמו רשויות או גורמים מממנים.

סיכום המושב השלישי | אתגרים והזדמנויות בשימוש בכלים להערכת התפתחות הילד בידי מחנכות-מטפלות בגיל הרך ברשויות מקומיות

תוכנית "איתור" בתל אביב-יפו - גב' חן כפיר גולן

גב' חן כפיר גולן, מנהלת תחום פרט במחלקה לגיל הרך לידה עד שלוש בעיריית תל אביב-יפו, הציגה את תוכנית "איתור", הפועלת מאז 2021. התוכנית הוקמה על רקע משבר כוח אדם ומצב ירוד במעונות, ומטרתה לאתר עיכובים התפתחותיים בכל המעונות – מסובסדים ופרטיים. מכיוון שהתוכנית קצרת מועד, אפשר להגיע ליותר מסגרות ולראות יותר ילדים. זו יתרון לנוכח האתגר של ניהול 300 מסגרות מוכרות בעיר גדולה כתל אביב-יפו.

צוות מקצועי ושיטות עבודה

הצוות המקצועי כולל נשות מקצוע מנוסות ממקצועות פרה-רפואיים המתמחים בגיל הרך: קלינאיות תקשורת, מרפאות בעיסוק ופסיכולוגית התפתחותית. הן מאתרות עיכובים התפתחותיים במעונות באמצעות תצפיות חופשיות, שאלוני סינון שפותחו בשיתוף השירות הפסיכולוגי החינוכי העירוני, וכלים מותאמים לכל שכבת גיל במעון. התוכנית משלבת עבודה עם מדריכות מעגן ועם מדריכה חינוכית ומנהלת המעון, ונועדה לזיהוי ילדים בסיכון התפתחותי.

שיתוף הורים ומעקב

ההורים מעורבים בכל התהליך – מאיתור הילדים ועד הפניה לגורמים נוספים לפי הצורך. הגורם המתווך בין ההורים ובין הגורמים הנוספים משתנה על פי המקרה. למרות שיתוף הפעולה עם ההורים, לא תמיד התהליכים מצליחים ולא תמיד ההמלצות מיושמות במלואן. לאחר הסינון והאיתור המסגרת מקבלת הדרכה הממוקדת בהתפתחות על כל ילד, וכוללת הקניית אסטרטגיות לקידום הילדים במעון ולמעקב אחר יישום ההמלצות במסגרת ובבית.

אתגרים

האתגר העיקרי של התוכנית נוגע לקושי של המטפלות, העובדות בתנאים קשים, לרכוש יכולות מקצועיות לאיתור והתערבות. התחלופה הגבוהה של הצוות מקשה על המטפלות לפתח מיומנויות של איסוף מידע ודיווח להורים. המטפלות, למרות היכרותן הטובה עם הילדים, מתקשות להמשיג את הקשיים ולהעביר אותם להורים, ולכן חשובה כל כך המדריכה המלווה.

מחקר הערכה

מחקר הערכה מלווה את התוכנית, עוקב אחר שלביה ובוחן את תוצאותיה. ממצאי המחקר מראים כי מרבית הילדים שמאותרים ומאובחנים כמי שזקוקים לקידום התפתחותי, שייכים למעונות המוכרים. ילדים ממשפחות הזקוקות לסבסוד הם בסיכון הגבוה ביותר. מכאן הצורך בהשקעה מוגברת בקבוצה זו.

סוגיות אתיות

קיימות סוגיות אתיות הנוגעות להעברת מידע ולמשך ההתערבות. כרגע המידע על הילדים נשאר במסגרת הגן וההורים, ואינו מועבר לגורמים חיצוניים. עולות שאלות הנוגעות לצורך בהעברת מידע, לסוג המידע שיש להעביר, ולתפקידו של צוות האיתור לאחר ביצוע האיתור וההפניה לגורמים מטפלים.

לסיכום, התוכנית מדגישה עד כמה חשובות שעות ההדרכה והליווי, שהן תנאי מכריע להצלחת תהליכי האיתור וההתערבות לאורך זמן. נדרש תקציב ייעודי לאיתור ולהדרכה, וחשוב לשלב אנשי מקצוע מנוסים בתהליך העבודה עם המטפלות ועם הילדים.

מודל רב־מערכתי לגיל הרך בירוחם - גב' תמי בוחבוט

גב' תמי בוחבוט, מנהלת המרכז לגיל הרך בירוחם, הציגה את המודל הרב־מערכתי שפותח בעיר במסגרת מיזם "הינקות". המודל מדגיש את חשיבותה של הרשות המקומית בקידום הגיל הרך, ומראה כיצד גם ברשות קטנה שתקציביה מוגבלים אפשר להשקיע בצורה מושכלת. המדיניות הרשותית בעשור האחרון מתמקדת באיתור מוקדם של עיכובים התפתחותיים אצל ילדים, ללא קשר לסוג המסגרת שבה הם נמצאים.

פורום מנהלות מעונות יום

הפורום מאגד את כל המטפלות ברשות, מפוקחות ולא מפוקחות. מטרתו לשפר את איכות החינוך לגיל הרך ביישוב, ולשמר ולטפח כוח אדם איכותי. הרשות רואה במטפלות חלק חשוב בהתפתחות הילדים, ומשקיעה ברווחתן ובהתפתחותן המקצועית.

עבודה עם הורים ועם שותפים

עובדת סוציאלית מלווה את ההורים בתהליכי האיתור, כולל עבודה על התמודדות עם ציפיות שלא התממשו. שותפים לתוכנית גורמים רבים ברשות, בהם ראש הרשות, מחלקות חינוך, רווחה, מתנ"סים, שפ"ע והנדסה. שיתוף פעולה מתקיים גם עם הפיקוח ועם מדריכות מעגן.

ליווי והדרכה מקצועית

הוגדרה משרה של מלוות מעונות רשותית – עובדת סוציאלית בעלת רקע בניהול מעון. מדריכות מעגן מלוות את כל המסגרות בעריכת תצפיות, באיתור, באבחון ובבניית תוכניות עבודה מותאמות. הדרכה פדגוגית מוגדרת כמפתח להתפתחות איכות המסגרות, ולשם כך הוגדר תקן רשותי למדריכות פדגוגיות ובבנה עבורן מערך ליווי.

הכשרה וקידום מקצועי

מתקיימות הכשרות לכל השותפים בתוכנית בשיתוף מכון האריס. ההכשרות מתמקדות בנושאים כמו הגיל הרך, עבודה במעונות, איכות האינטראקציות ואיתור הילדים. כמו כן מוצעת תוכנית "מגשימות" ללימודי תואר ראשון למטפלות ולסייעות בגנים, בשיתוף מכללת קיי.

שימוש בכלים דיגיטליים

מערכות כמו לוקס ומולטי שולבו ביישוב לצורך איסוף נתונים ושימוש בדשבורד יישובי. הכלים מאפשרים איתור מוקדם של כלל הילדים בסיכון וניהול נתונים ברמת הכיתה, המעון והיישוב. הגננות מדווחות על שביעות רצון מהעבודה עם המערכות הללו ומקבלות הכשרה והדרכה ממוקדת המבוססת על הצרכים שמופו.

אתגרים

האתגרים העיקריים בשילוב כלים להערכת התפתחות הילד בתוכנית זו הם: צורך במשאבי זמן והדרכה להטמעת המערכות, תקצוב למדריכות מעגן לעבודה המערכתית עם הנתונים, והדרכה והכשרה של המטפלות לשימוש בכלים מדויקים לבחינת איכות ההתפתחות.

אתגרים ופתרונות בניהול מידע ומדידה בגיל הרך - גב' נועה צור ברוש

גב' נועה צור ברוש ממכון ברנקו וייס, שהייתה שותפה להעברת הפיקוח על הגיל הרך ממשד העבודה למשרד החינוך, הציגה את האתגרים המשותפים לרשויות קטנות וגדולות. היא הדגישה את הכוח הטמון ברשויות המקומיות בכל הנוגע למתן מענה מדויק ותהליכי. הבעיה המרכזית שהיא מזהה נוגעת למחסור בתמונה הוליסטית, המתכללת מידע מכל הגורמים העוסקים בגיל הרך.

אתגרי הרשות והמדידה

האתגר העיקרי של הרשות הוא תכלול המידע הרב על הילדים ממקורות שונים (טיפות חלב, מסגרות חינוכיות וכדומה). נדרשת קבלת החלטות מבוססת נתונים לצורך בניית אסטרטגיה יישובית, וכלי המסייע בראייה רב-מערכתית. אתגרי המדידה הם: הגדרת הלקוח של כלי המדידה, קבלת התוצאות ופעולה על פיהן. קיים ריבוי של מודדים, ונשאלת שאלת התכלול היישובי והארצי. נדרש תהליך של מדידה תהליכית לאורך זמן, ולא רק פעמיים בשנה.

ריבוי שותפים ומודל מתכלל

יש שותפים רבים לתהליכי המדידה והליווי בהם משרד הבריאות, יד הנדיב, תוכנית מעגן, מדריכות מתוכניות שונות ואנשי מקצוע מתחום הפסיכולוגיה והבריאות. נועה מציעה מודל מתכלל (MTSS) – מודל פירמידה שבו המדריכות החינוכיות-התפתחותיות מובילות את תהליכי ההכשרה והליווי במסגרות, ויוצרות שפה מקצועית משותפת. המודל מציע מענה דיפרנציאלי: 25% מהילדים מקבלים עזרה בתוך המסגרת, ו-5% מהילדים בסיכון גבוה זוכים לטיפול מהיר ומוגבר של מדריכות מעגן.

דוגמאות יישומיות

נועה הציגה את הדוגמה של היישוב שדרות, שבו החלו לראשונה בליווי מגיל לידה עד שש. הוקם מערך הדרכה לכל הרצף, ומדריכות מעגן השתלבו באיתור ילדים בעיכוב. האיתור נעשה בשיתוף הפסיכולוגית של השפ"ח ומדריכות ממקצועות הבריאות. נועה תיארה גם את ההדרכה במרחבי החירום שבמלונות המפונים, וסיפרה שניתן בהם ליווי שבועי אינטנסיבי למסגרות, תוך התמודדות עם האתגרים הייחודיים של מצב החירום.

מדידת איכות ההתפתחות

נועה הדגישה שאת מדידת איכות ההתפתחות יש להפקיד בידי מדריכה מקצועית מנוסה המלווה את המסגרות. את תהליך המדידה וההיכרות עם הילד יש לעשות בשיתוף המטפלת וכך לאפשר לה להכיר טוב יותר את הילד. במודל רשותי אפשר לשלב נשות מקצוע מתחום הבריאות והחינוך, למשל אחיות טיפת חלב. לסיכום, ההרצאה הדגישה את הצורך בגישה הוליסטית ורב-מערכתית לטיפול בגיל הרך, בדגש על תכלול מידע, מדידה תהליכית והכשרה מתאימה של צוותים מקצועיים. המודל המוצע מדגיש את החשיבות שבהתאמה אישית ומענה מהיר לצרכים של ילדים בסיכון, וביצירת מערכת תמיכה כוללת ברמה היישובית והארצית.

סיכום הדיון המשותף

צרכים ומשאבים ומקומה של הרשות המקומית

נעמה יושע אורפז ממשרד הבריאות הדגישה את הקושי בהגעה ליחידות להתפתחות הילד ברשויות, אך ציינה שיש בהן כעת אוזן קשבת בכל הנוגע להשקעת המשאבים הנדרשים. היא מאמינה במענים של היחידות הרשותיות ורואה חשיבות במתן אפשרות לרשות לראות את התמונה הכוללת ולתכלל בין כל הגורמים. יעל בינשטוק העלתה שאלות באשר למקומן של הרשויות בהתערבות הנוגעת לאיכות המסגרות ולצורך לעגן את תפקידן של הרשויות ברגולציה. אסתר עדי יפה הזכירה כי הגוף המתקצב הוא הגוף המפקח, וענת בר ציינה שרשויות מקומיות חזקות יכולות לדרוש להיות מעורבות בקבלת ההחלטות. ענת בר הדגישה את החשיבות שבהסתכלות הוליסטית על הילד ובמתן כל הידע הקיים לרשות. היא טענה שהתכלול בין כל הגורמים צריך להיות באחריות הרשות המקומית. תוכנית "תקומה" בשדרות הוזכרה כמודל לאיגום כוחות ולדיוק בתוכניות.

מערכת לניהול נתונים ויתרונות הכלים הקיימים

עלה הצורך לחשוב על הרחבת הכלים הקיימים ועל יצירת מערכת מאוחדת לניהול נתונים. הדשבורד הרשומי (של לוקס או מולטי) הוצג כדוגמה טובה. יעל בינשטוק תיארה את "מבטון" ככלי מבוסס תצפית ושיח המקדם שפה משותפת בין הגורמים השונים, אך ציינה שהוא אינו מתוקף מחקרית.

רווחת המטפלת כמשתנה המשפיע על איכות התפתחות הילדים

ד"ר הדס גרונר העלתה חשש ששימוש במדריכות מקצועיות למדידה תחליש את המטפלות, והדגישה שחשוב להעצים את המטפלות כדי שיוכלו למדוד בעצמן את הילדים ואת הפעילות בגן. נועה צור ברוש הסכימה עימה באשר לחשיבות העבודה המשותפת של מדריכה ומטפלת וההעצמה של המטפלת. פרופ' שרון ערמון לוטם הדגישה שהכלי של מולטי מאפשר מדידה אובייקטיבית ישירה, שאינה תלויה בידע של הגננת.

סוגיות אתיות

יעל בינשטוק העלתה סוגיות אתיות הקשורות לשימוש בכלים מסגרות מפוקחות ולא מפוקחות, ובהן סוגיות הנוגעות לחובת הדיווח של המדריכות בנושאים רבים. תמי בוחבוט העלתה את השאלה כיצד לוודא שהמכרזים יהיו מקצועיים ומשוחררים מלחצים פוליטיים.

נספח א' | סדר היום

האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים
المجمع الوطني الإسرائيلي للعلوم والآداب
THE ISRAEL ACADEMY OF SCIENCES AND HUMANITIES

מפגש שיח מומחים לנושא: כלים למעקב אחר התפתחות הילד במסגרות לגיל הרך

ח' בתמוז תשפ"ד, 14.7.2024

ZOOM

במפגש ישתתפו מומחיות ומומחים לגיל הרך ממשרד הבריאות, משרד החינוך, מוסדות אקדמיים, רשויות מקומיות, חברות פרטיות ועמותות.

09:30-10:00	דברי פתיחה ד"ר רינת שחף ברזילי, האקדמיה הלאומית למדעים: רקע למפגש פרופ' אסתר עדי יפה, בר אילן: הקשר בין איכות המסגרת לאיכות ההתפתחות בגיל הרך
10:00-11:00	מושב 1: הצגת כלים קיימים לבחינת התפתחות הילד ד"ר יאיר צדקה: כלים בשימוש משרד הבריאות גב' יעל בינשטוק: "מבטון", תכנית מעג"ן בשימוש משרד החינוך גב' דור נובק שקד: יישומים טכנולוגיים חברת LOOX פרופ' שרון ערמון לוטם: יישומים טכנולוגיים לגילאי 3-6, חברת מולטי פור אול (CTO) תגובות, שאלות ותשובות
11:00-11:15	הפסקה
11:15-12:15	מושב 2: אתגרים והזדמנויות בשימוש בכלים להערכת התפתחות הילד על ידי מחנכות מטפלות בגיל הרך ברשויות מקומיות גב' חן כפיר גולן, מנהלת תחום פרט במחלקה לגיל הרך לידה – שלוש, עיריית תל אביב יפו גב' תמי בוחבוט, מנהלת המרכז לגיל הרך, ירוחם גב' נועה צור ברוש, מנהלת תחום הגיל הרך, מכון ברנקו וייס, לשעבר מדריכה בשדרות תגובות, שאלות ותשובות
12:15-12:30	דיון משותף וסיכום

נספח ב'

רשימת המשתתפות והמשתתפים במפגש השיח (לפי סדר א"ב)

ד"ר אורית דרור לוי, מכללת אורנים
גב' אחלאם אבו קרן, אג'יק
פרופ' אסתר עדי יפה, אוניברסיטת בר-אילן
גב' גלי ויסוקר, יוניטף תל אביב
גב' דור נובק שקד, חברת LOOX
גב' דינה גילבי, משרד הבריאות
ד"ר הדר אבוטבול עוז, מולטי פור אול (CTO)
גב' חגית כתר, משרד החינוך
גב' חן כפיר גולן, יוניטף תל אביב
גב' טלי שחר אשכנזי, התפתחות הילד משרד הבריאות
מר יאיר בן ציון, חברת LOOX
ד"ר יאיר צדקה, משרד הבריאות
גב' יעל בינשטוק, משרד החינוך
ד"ר כרמל בלאנק, מרכז טאוב
גב' מאי עומרי, מט"י ירושלים
גב' מייסון כנאענה, חלקאת/יעדים לצפון
גב' מהא נוג'ידאת, חלקאת/יעדים לצפון
גב' נועה צור ברוש, ברנקו וייס
גב' נטלי עמיאור, מנח"י ירושלים
ד"ר נעמה יושע הרפז, משרד הבריאות
גב' סימה שהינו, מנח"י
גב' עדי אטון לפידון, מנכ"לית קרן משפחת שעשוע
גב' עולא מוהנא, חלקאת/יעדים לצפון
ד"ר ענת בר, טירת הכרמל
ד"ר ענת פורת, המכון הדמוקרטי
גב' רבקה לייבא מרדכי, שילוב והכלה משרד החינוך
גב' רותם אילן, עיריית תל אביב-יפו
גב' ריהאם גאבר, מט"י ירושלים
פרופ' שרון ערמון-לוטם, מולטי פור אול (CTO) ואוניברסיטת בר-אילן
גב' תמי בוחבוט, מחלקת חינוך ירוחם

צוות יד הנדיב:

גב' אידה לי רדאי, מנהלת תוכניות תחום הגיל הרך

גב' אפרת דגני טופרוב, ראש תחום הגיל הרך

גב' גיתית נחמני, רכזת תחום הגיל הרך

גב' מיטב טסלר שימל, מנהלת יוזמת איכות הטיפול בגיל הרך

גב' נועה כספין, מנהלת תוכניות הערכה ומדידה

גב' נעמי הדר, רכזת יוזמת איכות הטיפול בגיל הרך

ד"ר סיגל ריינדרס כפרי, מנהלת תחום הערכה ומדידה

צוות האקדמיה הלאומית למדעים, האגף לייעוץ וקשרי ממשל:

גב' רננה פרזנצ'בסקי אמיר, מנהלת האגף

ד"ר טלי פרידמן, מרכזת אקדמית

ד"ר רינת שחף ברזילי, מרכזת אקדמית לתהליך

גב' שי שילה, רכזת אדמיניסטרטיבית